

Wstęp

Nie można powiedzieć, by postać Józefa Brudzińskiego była nieznana w polskim piśmiennictwie i polskiej przestrzeni publicznej. Uczą się o nim przyszli lekarze na zajęciach z historii medycyny; jego imię noszą dwa (a do niedawna trzy) szpitale; obrony wielu doktoratów na Uniwersytecie Warszawskim odbyły się w sali im. Józefa Brudzińskiego. Jednak mimo upływu ponad stu czterdziestu lat od urodzin i stu od przedwczesnej śmierci jego życiowe dokonania – zwłaszcza na polu politycznym i organizacyjnym – nie doczekały się głębszej i krytycznej analizy.

Chęć wypełnienia tej luki przyświecała powstaniu niniejszej książki, a z myślą o jej napisaniu autor nosił się od lat blisko dwudziestu, kiedy zainspirowany nazwą sali w Pałacu Kazimierzowskim i informacjami o Brudzińskim zebranymi podczas pisania rozprawy doktorskiej, stwierdził, jak niewiele wiemy o działalności tej postaci, a istniejące i wciąż pojawiające się nowe biogramy w zasadzie powielają niewolny od błędów dorobek historiografii lat przedwojennych i wczesnych powojennych.

Impulsami do zrealizowania tych planów stały się setna rocznica śmierci Brudzińskiego, a także możliwość skorzystania z ocalałych z drugiej wojny światowej, nielicznych co prawda, materiałów znajdujących się w posiadaniu rodziny. Bardzo szybko okazało się jednak, że napisanie choćby zarysu biografii pierwszego rektora odrodzonego

Uniwersytetu Warszawskiego jest rzeczą trudną z racji tego, że w latach wojennych zniszczeniu uległa większość archiwaliów go dotyczących, w tym spuścizna osobista i akta urzędowe. Okres studiów w Dorpacie udało się odtworzyć na podstawie akt studenckich dostępnych w internecie. Stosunkowo liczne są materiały dotyczące działalności na niwie lekarskiej – publikacje naukowe, informacyjne, sprawozdawcze pozwoliły na dość wyczerpujące przedstawienie tej bardzo ważnej sfery jego życia. Istotnym źródłem informacji były tu także publikacje ucznia Brudzińskiego, prof. Władysława Szenajcha, Jadwigi Kapłańskiej i Jerzego Supadego¹. Opracowaniu politycznej aktywności Brudzińskiego posłużyły głównie prace Marcelego Handelsmana, Arkadiusza Stempina i dwie zbiorowe monografie Uniwersytetu Warszawskiego². Wielce pomocne w zarysowaniu sylwetki Brudzińskiego okazały się wspomnienia o nim publikowane z okazji śmierci, przede wszystkim jej dziesiątej rocznicy³. Działalność Brudzińskiego w czasie pierwszej wojny światowej znalazła odbicie w stosunkowo niewielkiej liczbie wspomnień, z których najwartościowsze to pamiętniki Bogdana Hutten-Czapskiego i Stanisława Dzierzbickiego⁴.

¹ W. Szenajch, *Józef Brudziński*, „Gazeta Lekarska” 1918, nr 3; tenże, *Józef Brudziński – pierwszy rektor i organizator wskrzeszonego Uniwersytetu Warszawskiego. W 50 rocznicę zgonu*, „Archiwum Historii Medycyny” 1967, t. 30, s. 1–27; tenże, *Szpital im. Karola i Marii dla dzieci*, Warszawa 1926; J. Kapłańska, *Zasługi Józefa Brudzińskiego na polu pediatrii*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1948, t. 19, s. 61–106; J. Supady, *Choroby dzieci a medycyna w Łodzi na przełomie XIX i XX wieku. Geneza łódzkiej szkoły pediatrycznej*, Łódź 1999.

² M. Handelsman, *Z papierów Rektora Brudzińskiego*, „Przegląd Historyczny” 1928, t. 27, s. 184–206; tenże, *Brudziński Polikarp Józef (1874–1917)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków 1937, s. 11–12; A. Stempin, *Próba „moralnego podboju” Polski przez Cesarstwo Niemieckie w latach I wojny światowej*, Warszawa 2013; *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1939*, red. A. Garlicki, oprac. A. Chojnowski i in., Warszawa 1982; *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1945*, red. P.M. Majewski, Warszawa 2016.

³ L. Anders, *Józef Brudziński (Wspomnienie pośmiertne)*, „Zdrowie” 1917, nr 12, s. 521–525; B. Korybut-Daszkiwicz, *Józef Brudziński*, „Medycyna i Kronika Lekarska” 1918, nr 2, s. 9–13; *Akademia ku uczczeniu pamięci Rektora Józefa Brudzińskiego w X rocznicę Jego śmierci*, „Pediatria Polska” 1928, nr 2, s. 93–119; B. Hanusowicz, *Józef Brudziński jako kolega uniwersytecki*, „Pamiętnik Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego i Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Stefana Batorego” 1928, nr 1, s. 38–39.

⁴ B. Hutten-Czapski, *Sześćdziesiąt lat życia politycznego i towarzyskiego*, t. 1–2, Warszawa 1936; S. Dzierzbicki, *Pamiętnik z lat wojny 1915–1918*, Warszawa 1983.

Największym problemem, przed którym stanął autor, było przedstawienie Brudzińskiego jako człowieka z krwi i kości, w tym jego wad i popełnianych przezeń błędów. Wobec skąpych i raczej hagiograficznych przekazów źródłowych oraz niezachowania się prywatnego archiwum okazało się to zadaniem bardzo trudnym, w zasadzie niewykonalnym.

Mając nadzieję, że mimo tych i zapewne także innych braków biografii ta spotka się z zainteresowaniem czytelników, autor pragnie podziękować osobom, które przyczyniły się do jej powstania. Przede wszystkim dziękuję rodzinie rektora Brudzińskiego za życzliwość i udostępnienie posiadanych materiałów, w tym niepublikowanych dotąd zdjęć rektora i jego bliskich. Jestem wdzięczny dr. Piotrowi Polaczkowi z California Institute of Technology za pomoc w wyszukiwaniu literatury obcojęzycznej i konsultacje. Pani Magdalenie Prymlewicz z Głównej Biblioteki Lekarskiej dziękuję za życzliwość i pomoc w zgłębianiu tajników historii medycyny. Adamowi Tyszkiewiczowi z Muzeum UW wdzięczny jestem za pomoc w wyszukiwaniu fotografii. Podziękowania należą się również kolegom i przyjaciółom z Zakładu Historii XX Wieku w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, w tym dr. Markowi P. Deszczyńskiemu za przekazane uwagi i wsparcie idei napisania tej pracy. A także – *last but not least* – rektorowi Uniwersytetu Warszawskiego i dyrekcji Instytutu Historycznego za życzliwe podejście do publikacji niniejszej książki.

